

**HUSZÁR GYÖRGY:
SALAMON HENRIK (1865–1944)¹**

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai, Gazda István
vezetésével, közreműködött: Szállási Árpád**

Salamon Henrik a magyar fogászat kiemelkedő személyisége, a fogorvostörténelem kiváló művelője volt. Családi és személyi okoknál fogva már az elemi, majd a középiskolai, később pedig az egyetemi tanulmányait kisebb-nagyobb zökkenőkkel tudja elvégezni. Orvosi okleveléhez 34 éves korában, 1899-ben jut és ekkor kerül az Árkövy József (1851–1922) professzor vezetése alatt álló budapesti Fogászati Klinikára. A fogtechnikához jól értő orvos, a klinika akkor létesített technikai laboratóriumában Hattyasy Lajos magántanár (1854–1921) közvetlen munkatársa lett. A klinikai tevékenysége elsősorban odontotechnikai és protetikai irányú; ezt klinikai beosztása indokolja, de így fel tudja használni fogtechnikai ismereteit is. 1903-tól kezdve a fogsabályozásra irányul a figyelme; előbb autodidakta módon, korának akkori irodalmát átolvasva készül a klinikán felállítandó osztály szellemi alapjának összegyűjtésére, majd egy berlini tanfolyamon tovább képezi magát. Már a század első évtizedében számos fogsabályozástani közleménye jelenik meg. 1911-ben odontotechnikai tárgykörből magántanári képesítést nyer és 1928-ban „egyetemi rendkívüli tanár” címmel tüntetik ki. Négy évtizeden át működött, mint a tudományos élet egyik lelkes hajtómotorja. Munkatársa volt már az első magyar fogászati szaklapnak, az 1892–97 között megjelenő ‘Odontoskóp’nak, majd Madzsar Józseffel együtt szerkeszti a ‘Stomatologiai Közlöny’-t. A hazai fogorvosegyesületek egyik vezetője; a külföldi tudományos kongresszusokon sok sikert szerzett a magyar fogászatnak.

Salamon Henriknek, a magyar fogorvostudomány egyik legtermékenyebb szakírójának érdeklődési köre igen széles volt. A hazai és külföldi lapokban több mint 200 közleménye jelent meg; 12 könyvet is írt, összesen 2603 oldalnyi terjedelemmel.

Salamon pályája legkezdetétől, mondhatni utolsó percéig nagy érdeklődéssel fordult a fogorvostörténelem felé. Az első közleménye 1892-ben a régi zsidók fogászatával, az utolsó 1944 tavaszán Carabellivel, a bécsi fogászati iskola pesti születésű alapítójával foglalkozik. A közbülső időben több mint 60 fogorvostörténelmi tárgyú közleményt, ill. könyvet írt. Történelmi tárgyú műveinek legnagyobb része a magyar fogászat múltjával foglalkozik. Igen szívese, nagy részletességgel ír a magyar fogászat úttörőiről és fogorvos-családokról. Nedelko Döméről, az első magyar fogorvosprofesszorról, Barna Ignác magántanáról, aki jeles író és műfordító is volt, a bikafalvi Máthé- és Morelli-családok fogorvos tagjairól írott közleményei beható kutatómunkán alapulnak. Első történelmi tárgyú monográfiája ‘A stomatologia tanításának története Magyarországon 1906-ig’ címmel a fogászat klinikai oktatásának negyedszázados évfordulója alkalmából jelent meg. Az előszó szerint „A könyv csupán 300 példányszámban nyomtatott, mert nem kerül könyvpiacra, hanem az érdekelt tanügyi hatóságok, könyvtárak használatára, legfőképpen pedig a klinika volt tanítványainak emlékül van szánva”. A századforduló után még éltek emberek, akiknek közvetlen emlékei voltak a fogászat első oktatóiról: Nedelkoról, Barnáról; ezeket az adatokat felkutatva, megmentette a feledéstől. A könyv behatóan értékeli Iszlai József professzornak (1840–1903) munkásságát, akinek Salamon egy ideig munkatársa volt. Iszlai 1902-

ben c. ny. rk. tanár lett és önálló intézetet kapott a fogászati propedeutika oktatására. Halála után az intézetet a kormányzat megszüntette. A mű pályafutása delelőjén levő Árkövy József professzor munkásságát nagy részletességgel taglalja. Árkövy 1880-ban belügyminiszeri engedéllyel nyilvános jellegű, magán „Foggyógyintézet”-et létesített, ahol gyógyító munka mellett ingyenes oktatás és tudományos kutatás is folyik. Salamon ennek az intézetnek megnyitását „a klinikai oktatás” kezdetének tekinti és nagy részletességgel rögzíti le tevékenységét. 1890-ben helyet kap a fogászat az egyetemen belül, mint „Fogászati Intézet” (Klinika). A mostoha elhelyezésű intézményben folyó oktatásról, kutatásról és az ott dolgozó szakemberekről már mint szemtanú tudósít. Adatait részint kiegészítve, részint tömörítve átveszi 40 évvel később megjelenő ‘A magyar fogászat (stomatologia) története’ című monográfiájában.

Magyar vonatkozásúak, de inkább a fogorvosi tudású történészek, mint fogorvostörténészek munkái azok a sajtószerű közlemények, amelyek a magyar múlt egy-egy kiemelkedőbb alakjának nozográfiáját (betegségtörténetét) vagy csontmaradványai felismerésének fogászati vonatkozásait ismertetik. Ilyenek a Petőfi, Mátyás és II. Lajos király, Liszt Ferenc és II. Rákóczi Ferenc feleségének fogairól írott közleményei.

Petőfi állítólagos ektopiás bal felső szemfogával és másik három, ugyancsak kissé rendellenes állású szemfogával, igen nagy részletességgel foglalkozik, hogy az esetleg fellelhető csontmaradványok azonosítását megkönnyítse. Két évtizeddel, az első Petőfivel foglalkozó közlemény után ismét visszatér a problémához. Cáfolja a „legendát”, hogy Petőfinek aranyfoga (koronája) lett volna. Liszt Ferenc hagyatékából származó két felső részleges protézis alapján megállapítja, hogy a fogait fogágy betegség miatt vesztette el. Liszt egyik fogsorát Árkövy József készítette. Igen érdekes közlemény foglalkozik II. Rákóczi Ferenc feleségének, Amália Sarolta hessen-rheinfelsi hercegnő halálával. A Franciaországba emigrált szerencsétlen életű fejedelemasszony halálát foghúzást követő sepsis okozta. A mohácsi csatavesztés után a Cseleptak iszapjába fült II. Lajos király csontmaradványainak feltalálása esetén az azonosítást felső állcsontjának rendellenessége (retrognathia superior) alapján véli eszközölhetőnek. Ugyancsak részletesen elemzi Mátyás király koponyájának azonosítási lehetőségét fogazata és állcsontjai alapján. A fennmaradt képek, domborművek, történelmi emlékek analízise alapján vonja le II. Lajos és Mátyás király esetében következtetéseit.

Már a legújabb kori kultúrtörténelmünk adattárát gyarapítja Kosztolányi Dezső nozográfiája, akinek halálát állkapocsrák okozta.

Salamon érdekes önéletrajzát az orvostörténelmi műveihez sorolhatjuk. Autobiográfiáját viszonylag fiatalon, 60 éves kora előtt írja meg, és ezt a ‘Magyar Fogorvosok Lapja’-ban 1923–25. években sok, kis részletben teszi közzé. A „Visszaemlékezések” középpontjában nemcsak személye, hanem a fejlődő, kialakuló tudományos magyar fogászat és annak két nagy riválisa Árkövy és Iszlai állanak.

Évtizedeken keresztül Salamon írta a magyar fogorvosi szaksajtó tartalmát, de sokszor kissé túlzottan patetikus nekrológiáit és az ünnepi évfordulók megemlékezéseit. Orvostörténelmi forrásműveknek tekinthető Iszlairól, Árkövyről, Vajnáról, Rothamanról, Máthéról, Forgáchról, Friedről írt megemlékezései.

Salamon legismertebb munkája, a több mint hétszáz oldal terjedelmű ‘A magyar stomatologia (fogászat) története’ 1942-ben jelent meg. Igaza van a könyv egyik ismertetőjének, amikor azt a rendkívül szorgalmas historikus életművének mondja. A mű megírásához felhasználta 1906-ban megjelent monográfiájának, önéletrajzának és nagyszámú közleményeinek adatait. A múlton kívül ismerteti személyeinek túlságosan részletes – történelmi mű az arányait messze meghaladó – szubjektív értékelését, mondhatni felértékelését. A II. világháború derekán, a könyvkiadásnak nehézségeiben kereshetjük magyarázatát azoknak a súlyos engedményeknek, amelyeket Salamon kénytelen volt a korszellemnek tenni.

Salamon történelmi munkáinak nagy része a hazai fogászattal foglalkozik és azokat a magyar szaksajtóban közölte. Azonban az általános fogorvostörténelmet is jó néhány művel gyarapította, és ezek egy része idegen nyelven jelent meg. Salamon szakít a fogorvostörténelem azon felfogásával, amely az egyetemes történelemnek jelentős mozzanatait határhőnek tekinti. A

fogászat ókorának legrégebb időktől 1530-ig (akkor jelent meg az első fogászati könyv nyomtatásban) terjedő időt tartja. A fogászat középkorát 1530–1728-ig, az újkorát pedig 1728-tól – P. Fauchard fellépésétől – számítja. Sajátságos felfogását 1901-ben a magyar, majd 1926-ban német közleményben ugyancsak kiemelkedő egyéniségének fellépése és jelentős események szerint osztja fel.

A magyar és osztrák szaksajtóban ismételtlen foglalkozott G. Carabelli (1787–1842) pesti születésű, bécsi fogorvosprofesszorral, a bécsi fogászati iskola alapítójával. Eredményes levéltári kutatásai tisztázták Carabelli származását és családi körülményeit.

Salamon fogorvostörténelmi munkásságának elismerését jelentette, hogy az 1936. évi bécsi F. D. I. világtudományos fogászat legújabb kori (1800–1936) történetéről referátumot tarthatott. A kongresszusi beszámolóban majd 30 oldalnyi terjedelmű helyet kapott az előadás, amelyben igen tömören, adatokban, nevekben azonban gazdag fejezetekben ismerteti a fogászat történetének közel másfél évszázadát.

Salamon hagyatékában három hosszabb fogorvostörténelmi tanulmányt találtak. Az egyik az ókori és középkori zsidóság fogászatával, a másik a „XVI. századi orvosi könyv (Kolozsvári orvosi könyv) fogászati adataival foglalkozik, a harmadik az Árkövy-féle „üvegprotézis történetét” ismerteti. E munka egy részletét mint postumus cikket sajtó alá rendeztem. (...)

¹ Forrás: Huszár György: Salamon Henrik (1865–1944) fogorvostörténelmi munkássága. = Orvostörténeti Közlemények 38–39 (1966) pp. 97–105. (A részlet megtalálható: pp. 97–102.)

Salamon Henrikről lásd még: Morelli Gusztáv: Salamon Henrik (1865–1944). In: A stomatológia haladása. Bp., 1946. pp. 5–11.; Huszár György (szerk.): Salamon Henrik bibliográfiája (1892–1944). In: A stomatológia haladása. Bp., 1946. pp. 11–16.

Salamon Henrik főbb orvostörténeti publikációi a következők (– a szerk. összeáll.):

Salamon Henrik: A régi zsidók fogászatáról. – *Dentistisches Wissen der alten Juden*. = *Dentista*, 1892. No. 2. pp. 1–3., 1893. No. 1. pp. 1–7.

Salamon Henrik: „A szorgalmatos fog-orvos”. Egy magyar fogászati könyv a század elejéről. = *Odontoskop*, 1893. pp. 247–250.

Salamon Henrik: Határpontok a fogászat történetében. = *Magyar Fogászati Szemle*, 1901. pp. 6–14.

Salamon Henrik: A stomatologia tanításának története Magyarországon 1906-ig. Bp., 1906. 328 p.

Salamon Henrik: A fogászat és fogorvosi rend történetének vázlata. = *Fogorvosi Szemle*, 1918. No. 2. pp. 7–24.

Salamon Henrik: Petőfi koponyája és rendellenes fogazatának meghatározása. = *Fogorvosi Szemle*, 1923. No. 1–3. pp. 3–56.

Salamon Henrik: A stomatologiai klinika negyedszázados történetének vázlata (1908–1933). In: A budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Stomatologiai Klinikájának emlékkönyve 1908–1933. Bp., 1933. pp. 11–27.

Salamon Henrik: Régi pest-budai fogorvosok (1803–1881). = *Magyar Fogorvosok Lapja*, 1935. pp. 706–727.

Salamon Henrik: A fogászati történelemírás haladása (1934–1936). = *Stomatológiai Közlöny*, 1937. pp. 187–197.

Salamon Henrik: Kosztolányi Dezső betegsége és halála. = *Stomatológiai Közlöny*, 1937. pp. 211–214.

Salamon Henrik: Liszt Ferenc fogai. = *Fogorvosi Szemle*, 1938. pp. 97–114.

Salamon Henrik: A Magyar Nemzeti Múzeum régi római foghúzófogója. = *Fogorvosi Szemle*, 1939. pp. 464–474.

Salamon Henrik: Petőfi aranyfoga. (Az aranyfog magyar legendája.) = *Fogorvosi Szemle*, 1940. pp. 65–74, 129–133.

Salamon Henrik: Szerény magyar adalék a fogászat történetéhez. = *Fogorvosi Szemle*, 1940. pp. 249–250.

Salamon Henrik: II. Rákóczi Ferenc feleségének halála. = *Fogorvosi Szemle*, 1940. pp. 287–297.

Salamon Henrik: II. Lajos fogazata. = *Fogorvosok Lapja*, 1941. pp. 147–158.

Salamon Henrik: A Báthoryak sárkányfogas címere. = *Fogorvosok Lapja*, 1941. pp. 481–484, 503–506.

Salamon Henrik: Shakespeare a fogászat történeti korok mélyén. (Szerény adalék a fogászat történetéhez.) = *Fogorvosi Szemle*, 1941. pp. 11–15.

Salamon Henrik: Erdély a magyar stomatologia történetében. = *Fogorvosi Szemle*, 1942. pp. 157–165.

Salamon Henrik: Mátyás király koponyájának azonosítási lehetősége. = *Fogorvosi Szemle*, 1942. pp. 261–274.

Salamon Henrik: A fog a magyar ember eszmejálásában. = *Fogorvosok Lapja*, 1942. pp. 261–266.

Salamon Henrik: A magyar stomatologia (fogászat) története a legrégebb időktől napjainkig. Bp., 1942. 752 p.

Salamon Henrik: A fogászat a magyar szépirodalom tükrében. Bp., 1943. 15. p.

Salamon Henrik: Mátyás király és az esztergomi érsek. Balassa Bálint a fogvonó. = Fogorvosok Lapja, 1944. pp. 21–26.